

Hanuka - o sărbătoare care s-a consolidat de-a lungul vremii [anul 5781]

În fiecare an, în ajunul datei de 25 Kislev, evreii din toată lumea aprind o lumânare în cinstea unui eveniment petrecut acum 2.200 de ani, care a salvat poporul evreu de la asimilare și dispariție și a făcut posibilă reluarea ritualului din Templul purificat.

Fiecare sărbătoare evreiască ne amintește despre evenimente importante care au format poporul evreu și care au jucat un rol capital în istoria lui: de Pesah sărbătorim ieșirea din robia egipteană, de Șavuot primirea Torei pe Muntele Sinai, de Sucot ne amintim de traiul din pustiu, iar de Purim de salvarea poporului din mâinile celui care voia să-l extermine. Iar de Hanuka sărbătorim salvarea poporului evreu de la primejdia exterminării spirituale, de pierdere a credinței, a culturii, a limbii și istoriei, a existenței ca un popor. Este războiul fiilor luminii (*bnei or*) împotriva fiilor întunericului *bnei hoșech* בני חושך.

În secolul al II-lea î.e.n. Iudeea era, ca de atâtea ori în istorie, miza a două mari puteri rivale. Ambele erau urmașele imperiului lui Alexandru Macedon: Imperiul Seleucid cu capitala la Damasc și Imperiul Ptolemaic cu capitala la Alexandria, în Egipt. În anul 200 î.e.n. seleucizii au cucerit Iudeea de la ptolemaici, care stăpâniseră țara până atunci.

Regele seleucid, Antiochus III cel Mare, le-a garantat evreilor dreptul de a trăi potrivit cutumelor lor strămoșești. Urmașul lui la tron, Antiochus IV Epiphanes, fiind în lipsă de fonduri din cauza obligațiilor sale față de romani, a adunat bunuri din statele cucerite. Iudeea era o pradă bună, mai ales comorile din Templu. El a dus o politică de elenizare a popoarelor cucerite și mulți evrei elenizați din Iudeea îl susțineau. El a prădat vasele de aur din Templu și a pângărit altarul, jertfind porci.

Faptele lui au dus la izbucnirea unei revolte populare în anul 167 î.e.n., condusă de un *cohen* (preot) din orașul Modiin, pe nume Matitiahu Hacoheh și cei cinci fii ai săi. Revolta urmărea eliberarea și purificarea Templului și înlăturarea evreilor elenizați, dar și eliberarea Iudeei de sub jugul grecilor. În anul 164 î.e.n. Ierusalimul a fost eliberat și Templul a fost purificat și reinaugurat. Însă războiul a mai continuat peste 20 de ani, Matitiahu și fiii lui căzând unul câte unul în lupte. După căderea Imperiului Seleucid, evreii au încheiat un pact cu Republica Romană, primind semi-autonomie, aproape independență.

În Iudeea a început o perioadă de belșug și pace, o perioadă de reînnoire a evreilor după măcelul și exilul care a urmat distrugerii primului Templu, o perioadă de independență de care poporul evreu nu s-a bucurat nici măcar după reconstruirea celui de al doilea Templu. Au fost restaurate multe embleme din perioada biblică, de exemplu folosirea alfabetului biblic, care fusese schimbat după exil. Iudeea era singurul stat din Orientul Mijlociu care a reușit să țină piept Imperiului Seleucid, devenind o putere importantă. Urmașii lui Matitiahu au format dinastia Hașmoneilor, care a condus țara până în anul 40 î.e.n., fiind urmată de Irod, soțul (neevreu) al unei fiice a familiei. Războiul de independență a încetinit procesul de elenizare a majorității poporului evreu, mai ales în zona rurală. Perioada de prosperitate a ținut cca. 80 de ani, până în anul 63 î.e.n., când romanii au ocupat Iudeea. Eroismul celor puțini împotriva celor mulți a fost un exemplu pentru apărătorii Ierusalimului de romani în anul 70 e.n. și mai

mult, în epoca modernă.

Interesant că această istorie nu apare în sursele evreiești oficiale. Avem numai materiale în limba greacă. Cele mai cunoscute sunt cele două Cărți ale Macabeilor. A doua sursă, nerecunoscută de lumea evreiască, este istoricul evreu Iosephus Flavius, care a scris în limba greacă. Există și alte surse mai puțin importante.

Este fascinant că toate aceste fapte glorioase nu ocupă niciun loc în panteonul evreiesc, fiind amintite doar în câteva fraze. Bineînțeles că povestea nu apare în Vechiul Testament, ea s-a petrecut mai târziu. Dar ea nu este amintită nici în textele de după distrugerea celui de al doilea Templu. Hanuka este singura sărbătoare evreiască fără un tractat propriu în Mișna și Talmud, poruncile în legătură cu această sărbătoare, cum ar fi aprinderea lumânărilor, fiind împrăștiate în alte tractate. Aceste cărți se referă numai la purificarea Templului și la minunea care s-a petrecut atunci: în Templu era doar o cană de ulei cașer, însă flacăra a ars opt zile. În mod clar a fost o minune.

În plus sunt doar câteva fraze despre luptele crunte ale familiei Hașmoneilor. Un singur *midraš*, foarte târziu, *Sulul Antiochus* sau *Sulul Hanuka*, scris în limba aramaică, redă o variantă a poveștii. Oare de ce au ignorat înțelepții această istorie glorioasă?

Răspunsul poate fi găsit la o citire atentă a puținelor descrieri. Familia Hașmoneilor nu era bine văzută de înțelepții din Talmud, mai ales pentru că mulți dintre ei începeau treptat să se elenizeze. Familia care a pornit un război eroic contra elenizării, a căzut ea însăși în plasa unei false emancipări și modernizări. Nu era doar o chestiune de limbă sau imitare a străinilor, ci un mod de viață care încălca toate legile evreiești: idolatrie, desfrânare, depravare. În Talmud sunt amintite orașe (Haifa, Cezarea, Tivon, Bet Șean) unde locuitorii nu mai știau ebraica, nu mai știau nici măcar rugăciunile. Un alt exemplu de idolatrie este cultul zeului Mercur / Hermes care era foarte popular în Iudeea. Figura zeului Mercur era reprezentată de trei pietre puse una peste alta, pe marginea drumului, iar trecătorii aruncau o piatră în cinstea zeului. Era un obicei păgân, chiar dacă unii aruncau cu pietre în semn de ură și de scârbă. Talmudul interzice să arunci pietre pe o statuie sau pe un locaș de cult păgân, chiar și în semn de sfidare. Și totuși până astăzi unele obiceiuri sacre evreiești sunt copiate de la greci: spălarea mâinilor (*netila*), felul în care stăm rezemați (*mesubin*) la masa de Seder etc.

Culmea elenizării a fost atinsă de regele Irod, care pe de o parte a reconstruit Templul, dându-i o frumusețe, eleganță și măreție unică. Pe de altă parte a construit cel mai mare amfiteatru din Orient, în care aveau loc jocuri strict interzise de iudaism.

Mai sunt și alte motive pentru care înțelepții din Talmud i-au disprețuit pe Hașmonei. Pe vremea lor au apărut în Iudeea diferite secte, în afară de farisei și saduchei, care au adus multe nenorociri poporului evreu. Extremiștii precum *sicarii* (cuțitarii) au grăbit distrugerea Templului și cucerirea Ierusalimului. Secta esenienilor a format baza ideologică a noii credințe care avea să devină creștinismul.

Timp de sute de ani, povestea eroică a celor puțini care au ținut piept celor mulți nu a fost povestită. Doar spre mijlocul primului mileniu, în cartea *Josippon* (sau *Josifun*) se află o descriere a acestor evenimente. Ca în cazul lui Iosephus Flavius, este o carte care nu a intrat în panteonul religios evreiesc.

Prima descriere modernă a acestor evenimente a fost făcută în sec. al XIX-lea de câțiva scriitori din curentul *Hascala*. Probabil primul care a descris evenimentele în mod aproape științific a fost scriitorul Isaak Baer Levinsohn în cartea *Teuda Belsrael*, (Document israelian) apărută în 1828. El a fost atacat de *hasidim* din aceea perioadă.

Instituțiile sioniste au transformat sărbătoarea de Hanuca într-un simbol al eroismului evreilor, al vitejiei, sănătății, determinării și perseverenței noului evreu născut în Israel. Pe acești luptători, macabeii, se bazează numele multor instituții: echipe de sport Macabi, olimpiada evreiască Macabia, casa de asigurări de sănătate Kupat Holim Macabi, mișcarea de tineret Macabi Hațair etc. etc. Pe parcursul celor opt zile de sărbătoare se organizează excursii în toate colțurile țării, dar mai ales la meleagurile macabeilor și la așa-numitele „Morminte ale Hașmoneilor” și se fac marșuri cu torțe.

În anul 1895, socrul lui Ben lehuda, proaspăt venit de la Moscova, a publicat în ziarul *Haşkafa* un articol în care chema tineretul să sărbătorească Hanuka pe Muntele Templului. El nu-și dădea seama de implicațiile acestei inițiative. Nici Ben lehuda, redactorul, nu a fost destul de vigilent, sau poate traducerea articolului pentru cenzura otomană a fost greșită, ori schimbată intenționat. Oricum ar fi, cenzorul a înțeles că Ben lehuda a publicat un îndemn ca evreii să vină cu miile și să ocupe moscheile de pe munte. Ben lehuda a fost arestat. După câteva zile i s-a permis să facă arest la domiciliu, fiind grav bolnav de tuberculoză. A durat aproape un an până când adevărul a ieșit la lumină: nu era decât dorința de a face o mare adunare de Hanuka, doar că locul era nepotrivit.

* * *

Hanuka este sărbătoarea evreiască cea mai cunoscută în lumea creștină, probabil din cauza adiacenței cu Crăciunul, însă locul ei în ierarhia sărbătorilor evreiești este mult mai scăzut, fiind considerată una dintre sărbătorile minore. Ea apare pentru prima oară în *Midraș Tanaim*, un text din jurul anului zero, când Templul mai exista. Acolo se spune că în aceste opt zile „nu se ține doliu”, așa cum se face de sărbători și de Șabat; dacă moare cineva în aceste zile, este înmormântat, dar ritualurile de doliu se amână până după sărbătoare.

Cea mai importantă poruncă legată de această sărbătoare este aprinderea lumânărilor pentru a face publică minunea pe care a făcut-o Dumnezeu când uleiul pentru o singură zi a ars opt zile. În prima zi aprindem o singură lumânare și adăugăm câte una în fiecare zi până la a opta zi. Acest ritual se petrece acasă și toți membrii familiei participă. Zilele de Hanuka sunt zile lucrătoare.

O altă cauză a popularității enorme a sărbătorii este faptul că ea vine să lumineze cele mai întunecate zile ale anului, aproape, sau chiar exact la solstițiul de iarnă. Frica de întuneric îi face pe oameni să caute lumina care îi bucură în aceste zile.

Mâncărurile speciale de Hanuka sunt preparate cu ulei: *sufganiot* (gogoși), iar jocurile, cadourile și alte ritualuri și obiceiuri i-au adunat pe evrei în jurul lor de-a lungul anilor. Libertatea de sub jugul robiei egiptene se numește *herut*, după care sărbătoarea de Pesah se mai numește și *Hag Haherut* (Sărbătoarea libertății). Libertatea de sub jugul elenist, păgân și distrugător, se numește *gheula*, la fel ca eliberarea din *galut* (exil). Sărbătoarea de Hanuka se mai numește și *Hag Hagheula*. Astăzi, poporul evreu are *herut* în toată lumea, însă jumătate din el aflată în diaspora și mai are nevoie de *gheula*. Ne punem nădejdea și credința în Cel de sus că eliberarea va veni cât mai curând, încă în zilele noastre și tot poporul evreu va fi în țara lui promisă și dăruită.

Să încheiem cu urarea tradițională: *Hanuka Sameah!*

A apărut în revista Baabel, Decembrie 2020